

*Prof. dr Miroslav Vrhovšek**

*Vladimir Kozar***

SKRAĆENI IZVRŠNI POSTUPAK U TRGOVINSKIM STVARIMA I PRIVREMENE MERE U SPOROVIMA SA ELEMENTOM INOSTRANOSTI

Narodna skupština Republike Srbije na Četvrtoj sednici Drugog redovnog zasjedanja u 2004. godini donela je novi Zakon o izvršnom postupku, koji je objavljen u "Službenom glasniku RS", br. 125/2004. od 22. XI 2004. godine. Ovaj zakon **stupio je na snagu** po proteku tri meseca od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije", dakle **23. februara 2005. godine** (član 306). Danom stupanja na snagu ovog zakona prestao je da važi Zakon o izvršnom postupku.¹

Posebna pravila izvršenja u trgovinskim i sa trgovinski povezanim stvarima sadržana su u Petom delu novog Zakona o izvršnom postupku (čl. 242. do 259).

U radu je ukazano na najznačajnije novine u odnosu na dosadašnja rešenja koja se odnose: na izvršenje u trgovinskim stvarima, a posebno na **skraćeni izvršni postupak**, u okviru čega je razmotreno pitanje **proširenja** kruga verodostojnih isprava, kao i mogućnosti izvršenja na osnovu **strane** verodostojne isprave.

Analizirani su stavovi dosadašnje sudske prakse nastale u primeni Zakona o izvršnom postupku iz 2000. godine, o nemogućnosti neposrednog izvršenja na osnovu **fakture stranog preduzeća**, kao i fakturi stranog lica kao verodostojnoj ispravi i pravnom interesu za **redovnu tužbu**.

Dat je predlog za izmenu odredaba novog Zakona o izvršnom postupku o izvršenju na osnovu verodostojne isprave, u cilju povećanja efikasnosti zaštite poverilaca.

U radu su prikazane zakonske odredbe, mišljenja pravne teorije, kao i stavovi aktuelne sudske prakse koji se odnose na mogućnost određivanja **privremenih mera** u sporovima sa **elementom inostranosti**.

Takođe, razmotren je uticaj **ranije pokrenute parnice** između istih stranaka o istom zahtevu pred inostranim sudom na tok postupka pred domaćim sudom, kao i druga procesna pitanja od kojih zavisi zasnivanje nadležnosti domaćeg suda u sporovima sa inoelementom. Posebno je ukazano na odredbe Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja,² koje regulišu ovu materiju.

* Prorektor Privredne akademije u Novom Sadu.

** Sudija Trgovinskog suda u Beogradu.

¹ "Službeni list SRJ", br. 28/00, 73/00 i 71/01.

² "Službeni list SFRJ", br. 43/82, 72/82, "Službeni list SRJ", br. 46/96.

Analizirani su stavovi sudske prakse koji se odnose: na privremenu meru za obezbeđenje novčanog potraživanja koje se ima **ostvariti u inostranstvu**; na parnicu pred stranim sudom kao razlog za **prekid postupka** pred domaćim sudom; na prekid postupka pred domaćim sudom na zahtev stranke; na odnos parnice pred sudom strane države i prigovora **litispendencije**; na značaj parnica pred sudovima u Republici Srpskoj; kao i na **isključivu nadležnost** domaćeg suda za brisanje hipoteke kao **stvarnog prava** na nepokretnosti, na privremenu meru i arbitražnu klauzulu.

1. Izvršenje u trgovinskim stvarima

U obrazloženju predloga novog Zakona o izvršnom postupku ocenjeno je da su stari parnični i izvršni postupak predstavljali veliku **prepreku stranim ulaganjima**, jer inostrani investitori ne mogu da shvate da parnični postupak može da traje deset godina. Međutim, ako nekako prihvate dugo trajanje parničnog postupka, ne privataju dugo trajanje izvršnog postupka, naročito postupka kod trgovinskih sudova. Zato je cilj reforme izvršnog postupka efikasan, brz i ekonomičniji postupak izvršenja.

Međutim, u obrazloženju predloga novog zakona ocenjeno je da efikasnost može **ugroziti zaštitu dužnika** i zbog toga se pravila pišu tako da se napravi **ravnoteža** između efikasnosti i opasnosti od ugrožavanja zaštite dužnika.

Izvršni postupak je naročito usporavan zbog nemogućnosti **dostave**, jer je opšte poznato da ima mnogo privrednih subjekata koji ne obavljaju svoju delatnost, kao i mnogo privrednih subjekata koji veoma često menjaju sedište (zbog izbegavanja poverilaca), a promenu sedišta **ne registruju**, iako je to obaveza privrednih subjekata. Zbog toga je u članu 244. novog zakona **pojednostavljeno dostavljanje** privrednim subjektima. Dostavljanje pravnim licima se vrši na adresu sedišta pravnog lica koje je upisano u registar. Ako je ovakvo dostavljanje neuspešno, dalje dostavljanje se vrši na adresu lica ovlašćenog za zastupanje koja je **upisana u registru**. Ako i takva dostava bude neuspešna, dostavljane se vrši isticanjem **na oglasnu tablu** suda. Smatra se da je dostavljanje izvršeno protekom roka od osam dana od dana isticanja na oglasnu tablu suda.

2. Skraćeni izvršni postupak

Skraćeni izvršni postupak regulisan je odredbama čl. 252. do 259. novog Zakona o izvršnom postupku.

Sučeljavanjem efikasnosti, koja ide u prilog poverioca, i zaštite dužnika dobija se prostor u kome se mogu oblikovati **posebna pravila**, kada su učesnici u postupku **pravna lica, preduzetnici** ili fizička lica koja obavljaju privrednu delatnost, kao i **fizička lica** u svojstvu dužnika iz ugovora o **komercijalnom kreditu**.

Naime, karakter tih pravila u odnosu na privredne subjekte može biti drugačiji od pravila koja se odnose na fizička lica, jer su privredni subjekti sposobni da štite sami svoje interese s obzirom da imaju zaposlene koji su stručni u određenim oblastima.

U slučaju da se izvršenje sprovodi na osnovu **određenih verodostojnih isprava**, koje predstavljaju **sredstva plaćanja**, kada dužnik izjavi prigovor, u čl. 252–259. novog Zakona o izvršnom postupku predviđen je **skraćeni izvršni postupak**. To je postupak izvršenja u kome se **izvršenje sprovodi** na osnovu dozvo-

le izvršenja, iako **ne postoji izvršni naslov** – izvršna isprava u smislu opštih odredaba iz člana 30. ovog zakona.

Prema odredbi iz člana 253. skraćeni izvršni postupak se može sprovesti na osnovu svake verodostojne isprave kojom se na **nesumnjiv način dokazuje** postojanje, iznos i dospelost poveriočevog potraživanja. Dakle, novi zakon verodostojnom ispravom podobnom za sprovođenje skraćenog izvršnog postupka u trgovinskim i sa trgovinski povezanim stvarima, proglašava svaku verodostojnu ispravu kojom se na nesumnjiv način dokazuje **postojanje, iznos i dospelost** poveriočevog potraživanja, a zatim, u sedam tačaka, primera radi, nabraja isprave koje “naročito” imaju takvo svojstvo.

Kada poverilac ima sredstvo plaćanja, a to su **menica i ček**, obveznica i druge hartije od vrednosti, koje imaocu daju pravo na isplatu nominalne vrednosti, dospeli bezuslovnu **bankarsku garanciju**, dospeli bezuslovni **akreditiv**, overenu izjavu dužnika kojom ovlašćuje poverioca na prenos novčanih sredstava, javnu ispravu koja konstituiše izvršnu novčanu obavezu, kao i **svaki ugovor u privredi**, poverilac može zahtevati od suda sprovođenje skraćenog izvršnog postupka.

Kada je u pitanju verodostojna isprava iz člana 253. stav 1. tačka 7. (“svaki ugovor u privredi”) novi zakon traži **posebnu formu**, propisujući u stavu 2. da takav ugovor mora biti sačinjen u pisanoj formi na kome su **potpisi** ovlašćenih lica **overeni** od strane nadležnog suda, odnosno drugog organa ovlašćenog zakonom. Dakle, u pitanju je overa potpisa, kojom se potvrđuje samo **identitet** ugovarača – potpisnika takvog ugovora.

Ako sud prihvati zahtev izvršnog poverioca i donese rešenje o izvršenju po skraćenom izvršnom postupku, izvršni dužnik može istaći samo zakonom određene **prigovore** (član 256), koji odlazu izvršenje (član 258. stav 4), i uz njih mora dati tačno određene **dokaze** (član 257). Ako izvršni dužnik ne da određene prigovore sa određenim dokazima sud u veću sastavljenom od troje sudija istog suda donosi rešenje o odbijanju tog prigovora i postupak izvršenja se sprovodi.

Postupak na osnovu navedenih verodostojnih isprava, koje predstavljaju sredstva plaćanja, **razlikuje se** od postupka povodom prigovora predviđenog za **verodostojne isprave** (član 21), jer se u ovom postupku po prigovoru predmet **ne dostavlja parničnom sudu** da odlučuje o osnovanosti tužbenog zahteva i navoda iz prigovora u parničnom postupku, kao po prigovoru na platni nalog, nego se o prigovoru odlučuje u veću istog suda.

Postupak po **žalbi** uređen je odredbama člana 259. novog zakona. Protiv rešenja kojim se prigovor odbacuje ili odbija izvršni dužnik ima pravo žalbe, u roku od tri dana. Bitno je da žalba **ne zadržava izvršenje**. Odluka po žalbi donosi se u roku od osam dana od dana prijema predmeta u drugostepenom sudu. Drugostepeni sud povodom žalbe može da ukine rešenje veća ili da ga potvrdi. Ako ukine rešenje kojim je odbačen prigovor predmet se vraća veću prvostepenog suda na ponovno odlučivanje povodom prigovora. Ako drugostepeni sud ukine rešenje kojim je prigovor odbijen, staviće van snage rešenje o izvršenju doneto u skraćenom postupku u delu kojim je određeno izvršenje, a postupak će se nastaviti kao povodom prigovora protiv platnog naloga.

Novi zakon nije izričito propisao da li izvršni poverilac ima **pravo žalbe** protiv rešenja veća od troje sudija iz člana 258, kojim je, nalazeći da je prigovor osnovan, veće **ukinulo rešenje o izvršenju** po skraćenom postupku u delu u kome je

određeno izvršenje i predmet dostavilo parničnom sudu na dalji postupak, kao u postupku izvršenja na osnovu verodostojne isprave. Smatramo da poverilac u tom slučaju ima pravo žalbe na osnovu opšte odredbe iz člana 13. stav 3. novog zakona u kome je propisano da “rešenje kojim je odbijen predlog za izvršenje izvršni pverilac može pobijati žalbom”, jer je **rešenjem o ukidanju** rešenja o izvršenju po skraćenom postupku u delu u kome je određeno izvršenje, **u suštini odbijen predlog** za izvršenje po skraćenom postupku.

Šta više, u članu 2. stav 2. novog zakona, kao opšte pravilo, propisano je da se protiv rešenja donetog **u prvom stepenu** može izjaviti **žalba**, osim ako je ovim zakonom propisano da žalba nije dozvoljena. A rešenje veća od troje sudija suda iz člana 258, kojim se ukida rešenje o izvršenju po skraćenom postupku u delu u kome je određeno izvršenje i predmet dostavlja parničnom sudu na dalji postupak, kao u postupku izvršenja na osnovu verodostojne isprave, jeste **“rešenje doneto u prvom stepenu”**, jer ga je donelo veće prvostepenog suda, s obzirom da prigovor kao pravni lek nema devolutivno dejstvo, tj. ne zasniva nadležnost drugostepenog suda za odlučivanje o prigovoru, kao pravnom sredstvu, već je odlučivanje o prigovoru u nadležnosti **prvostepenog suda**. A ni jednom odredbom novog zakona nije propisano da žalba protiv tog rešenja nije dozvoljena, što znači da važi opšte pravilo iz člana 12. stav 2. da se protiv rešenja donetog u prvom stepenu može izjaviti **žalba**, osim ako je ovim zakonom propisano da žalba nije dozvoljena.

Novina je da se odredbe skraćenog postupka primenjuju **i na fizička lica** koja su se zadužila po osnovu komercijalnih kredita. Ako su fizička lica po osnovu komercijalnih kredita dala obezbeđenje u vidu **menice**, poverilac može svoje potraživanje ostvarivati u skraćenom izvršnom postupku, ako menica ima sve menične elemente i ako je dospela za naplatu.

3. Proširenje kruga verodostojnih isprava na osnovu kojih se može spovesti skraćeni izvršni postupak u trgovinskim stvarima

Novi zakon znatno je proširio **krug verodostojnih isprava** navođenjem bankarske garancije “bez prigovora” i neopozivog dokumentarnog akreditiva. Smatramo da je novi zakon trebao otići i korak dalje, pa je kao verodostojne isprave trebalo da izričito navede i “svaku ispravu na kojoj je dužnik svojim potpisom ili pečatom **potvrdio visinu i dospelost svoje novčane obaveze**” (npr. overena privremena ili okončana situacija kod ugovora o građenju). Međutim, po našem mišljenju, takve isprave – overene privremene ili okončane građevinske situacije, koje je dosadašnja sudska praksa izjednačavala sa fakturom, mogu se podvesti pod odredbu iz člana 253. stav 1. novog zakona, u kome je propisano da se “skraćeni izvršni postupak može sprovesti na osnovu svake verodostojne isprave kojom se na **nesumnjiv način dokazuje** postojanje, iznos i dospelost poveriočevog potraživanja”. Jer, broj verodostojnih isprava nije konačan, dakle isprave **nisu taksativno** navedene, već je u sedam tačaka stava 1. ovog člana nabrojane izvršeno samo **prime-ra radi**, navođenjem verodostojnih isprava koje se u praksi najčešće pojavljuju.

Dakle, novi zakon verodostojnom ispravom podobnom za sprovođenje skraćenog izvršnog postupka u trgovinskim i sa trgovinski povezanim stvarima, proglašava svaku verodostojnu ispravu kojom se na nesumnjiv način dokazuje **postojanje, iznos i dospelost** poveriočevog potraživanja, a zatim, u sedam tačaka, **primera radi**, nabroja isprave koje “naročito” imaju takvo svojstvo.

4. Izvršenje na osnovu strane verodostojne isprave po novom Zakonu o izvršnom postupku

Novi Zakon o izvršnom postupku u članu 253. stav 3. propisuje da se **skraćeni** izvršni postupak **ne može** sprovesti na osnovu **strane isprave**. Smatramo da se na ovaj način pravi **neopravdana diskriminacija** prema stranim, većinom privatnim verodostojnim ispravama (menica, ček, bankarska garancija, akreditiv, ugovor u privredi), koje se ni po čemu ne razlikuju od takvih domaćih isprava. Po našem mišljenju, zakonodavac je trebalo da sprovođenje skraćenog izvršnog postupka na osnovu stranih verodostojnih isprava uslovi postojanjem **uzajamnosti**, dakle prihvatanjem stranih isprava koje potiču iz zemalja u kojima bi bio dozvoljen sličan skraćeni izvršni postupak na osnovu verodostojnih isprava koje potiču iz naše zemlje.

Ovdje se odmah može postaviti pitanje da li se navedena zabrana primenjuje i na izvršenje na osnovu verodostojne isprave po opštim odredbama iz člana 36. novog zakona. Jer, u članu 36. stav 2. tačka 5. zabrana postoji samo kada su u pitanju strane **javne isprave** kojima se konstituiše izvršiva novčana obaveza, tako što je zakon **izričito** isključio takve strane javne isprave iz kruga verodostojnih isprava. Za ostale nabrojane verodostojne isprave (menica, ček, bankarska garancija, akreditiv, faktura), koje su po svojoj prirodi **privatne isprave**, novi zakon ne pravi razliku između domaćih i stranih isprava.

Imajući u vidu da Zakon o izvršnom postupku iz 2000. godine nije regulisao pitanje izvršenja na osnovu stranih verodostojnih isprava, dok novi zakon takvu mogućnost izričito isključuje samo u dva slučaja (u članu 253. stav 3. koji važi samo za skraćeni izvršni postupak i u članu 36. stav 2. tačka 5. koji se odnosi samo na strane javne isprave), po našem mišljenju moguće je izvršenje i na osnovu **stranih verodostojnih isprava**, ako su u pitanju isprave nabrojane u članu 36. (osim stranih javnih isprava), dakle na osnovu stranih menica, čekova, bankarskih garancija, akreditiva, a naročito na osnovu **stranih faktura** – računa, pod uslovima **uzajamnosti**, tj. ako naš poverilac na osnovu takve domaće verodostojne isprave može tražiti izvršenje u stranoj zemlji protiv svog dužnika, a iz koje potiče i njegov poverilac u izvršnom postupku pred našim sudom.

Zato smatramo da treba izmeniti stavove dosadašnje sudske prakse, prema kojima nije bilo moguće izvršenje na osnovu strane fakture kao verodostojne isprave. Jer, između domaće i strane fakture, kao i kamatnog obračuna, nema bitnih razlika, a novi zakon **zabranu** korišćenja stranih verodostojnih isprava predviđa samo **izuzetno** i to u dva slučaja: u članu 253. stav 3. koji važi samo za skraćeni izvršni postupak i u članu 36. stav 2. tačka 5. koji se odnosi samo na strane javne isprave, a izuzeci se moraju **usko tumačiti**.

5. Nemogućnost neposrednog izvršenja na osnovu fakture stranog preduzeća po Zakonu o izvršnom postupku iz 2000. godine

U sudskoj praksi nastaloj u primeni Zakona o izvršnom postupku iz 2000. godine, zauzet je stav da **strano preduzeće** ima pravni interes za podnošenje redovne tužbe radi naplate novčanog potraživanja i kada svoje potraživanje dokazuje **fakturom** dostavljenom uz tužbu, jer faktura koju je izdalo strano pravno lice, predstavlja **stranu privatnu ispravu** na osnovu koje se **ne može** tražiti izvršenje na osnovu **verodostojne isprave** pred domaćim sudom.

U obrazloženju je navedeno da iz spisa proizilazi da je tužilac kao strano pravno lice podneo **tužbu** protiv tuženog **radi duga** i uz tužbu dostavio **račune** br. 980, 510 od 17. juna 1998. godine i račune br. 980, 832 od 16. 9. 1998. godine. Prvostepeni sud je **odbacio tužbu** zbog **nedostatka pravnog interesa** za njeno podnošenje i pri tom zauzeo stanovište da priložene isprave sadrže sve neophodne elemente u smislu člana 22. Zakona o izvršnom postupku da bi se na osnovu njih moglo **neposredno odrediti izvršenje**. Drugostepeni sud je potvrdio ovakvo rešenje nalazeći da tužilac **nije učinio verovatnim postojanje pravnog interesa** za podnošenje redovne tužbe. Na osnovu tih činjenica, Vrhovni sud Srbije nalazi da je pogrešno stanovište nižih sudova o nepostojanju pravnog interesa tužioca za podnošenje redovne tužbe i da priložene isprave uz tužbu sadrže sve neophodne elemente u smislu člana 22. Zakona o izvršnom postupku i člana 446. Zakona o parničnom postupku, da bi se na osnovu njih moglo neposredno odrediti izvršenje. Izvršenje radi ostvarivanja novčanog potraživanja pravnog lica i preduzetnika određuje se i na osnovu verodostojne isprave kakva je po članu 22. Zakona o izvršnom postupku i faktura, ali ovde se radi o **stranoj privatnoj ispravi** na osnovu koje se **ne može tražiti izvršenje**. Na to upućuje odredba člana 12. Zakona o izvršnom postupku kojim je regulisana mogućnost izvršenja na osnovu **odluke stranog suda** koja ispunjava zakonom propisane uslove. Tumačenje navedene odredbe zakona ukazuje da u takvoj situaciji faktura koju je **izdalo strano pravno lice**, iako to nije precizno regulisano odredbom člana 22. Zakona o izvršnom postupku, **nema potrebno dejstvo** za određivanje izvršenja na osnovu verodostojne isprave. Kod iznetog, ne može se prihvatiti stanovište nižih sudova da su priloženi računi-fakture starnog lica verodostojne isprave u smislu člana 22. Zakona o izvršnom postupku na osnovu kojih se može neposredno odrediti izvršenje. Saglasno tome, tužilac je učinio verovatnim postojanje pravnog interesa da tužbom pokrene parnicu protiv tuženog, zbog čega je usvojena revizija tužioca.³

6. Faktura stranog lica kao verodostojna isprava i pravni interes za redovnu tužbu

Isti pravni stav zauzet je u dosadašnjoj sudskoj praksi i u drugim sličnim pravnim situacijama. Prema stavu prakse, **faktura stranog lica**, kao strana privatna isprava, **ne može** biti osnov za pokretanje postupka izvršenja na osnovu **verodostojne isprave**, usled čega inostrani tužilac ima pravni interes za redovnu tužbu.

U konkretnom slučaju, **strano** pravno lice tražilo je **redovnom tužbom** da se tuženi obaveže na plaćanje iznosa koji mu duguje po osnovu međusobnog poslovnog odnosa, prilažući ugovor i **fakturu** kao dokaz svog potraživanja. Prvostepeni sud je, imajući u vidu odredbe člana 22. Zakona o izvršnom postupku prema kojima se **faktura** smatra **verodostojnom ispravom**, našao da tužilac svoje pravo može obezbediti kroz izvršenje na osnovu verodostojne isprave, a samo u slučaju da dokaže posebni pravni interes za redovnu tužbu, saglasno članu 446. Zakona o parničnom postupku, može pokrenuti postupak redovnom tužbom. Kako u konkretnom slučaju, prema oceni prvostepenog suda, tužilac nije dokazao **pravni interes**, to je sud tužbu odbacio. Pravilno je stanovište prvostepenog suda da tužilac

³ Iz rešenja Vrhovnog suda Srbije, Rev. 251/02 od 3. VII 2002. godine, objavljenog u "Biltenu sudske prakse" Vrhovnog suda Srbije, br. 4/2002, str. 139. i 140.

uz tužbu nije dokazao postojanje svog pravnog interesa u smislu člana 446. Zakona o parničnom postupku, a postojanje pravnog interesa tužilac nije dokazao ni u žalbi navođenjem činjenice da on, s obzirom da je stranac, **nema nerezidentni račun** u SRJ, jer bi se, kako pravilno ceni prvostepeni sud i u postupku prinudnog izvršenja na osnovu izvršne isprave dobijene parnicom po redovnoj tužbi, **morao otvoriti nerezidentni račun** na koji bi bila izvršena-uplaćena dosuđena sredstva. Stoga žalbeni navodi tužioca nisu osnovani. Međutim, iako član 22. Zakona o izvršnom postupku fakturu izričito predviđa kao verodostojnu ispravu, to se **ne odnosi na fakturu stranog pravnog lica**. Čak ni **strane sudske odluke** bez odgovarajuće procedure priznanja ne mogu biti osnov za izvršenje u domaćem zakonodavstvu, saglasno članu 86. Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja. Naime, navedenim članom predviđeno je da se strana sudska odluka **izjednačuje** sa odlukom suda Savezne Republike Jugoslavije, pa stoga, **analognom** primenom navedenih propisa, ni faktura stranog lica kao **privatna isprava** ne može biti osnov za pokretanje postupka izvršenja na osnovu verodostojne isprave (saglasno najnovijem stavu Vrhovnog suda Srbije). Iz navedenih razloga, iako nisu osnovani žalbeni navodi tuženog o postojanju njegovog pravnog interesa zbog nepostojanja nerezidentnog računa, prvostepena odluka je pogrešna, jer se faktura stranog pravnog lica ne može tretirati kao verodostojna isprava na osnovu koje se može tražiti rešenje o izvršenju, pa stoga tužilac i nije mogao svoje pravo zaštititi neposredno kroz izvršni postupak.⁴

Smatramo da izloženi stavovi sudske prakse nisu imali uporište u odredbama o izvršenju na osnovu verodostojne isprave iz člana 22. Zakona o izvršnom postupku iz 2000. godine. Jer, to što je tužilac strano pravno lice i što se novčano potraživanje koje dokazuje svojom fakturam, koja se odnosi na stranu valutu, nije od značaja jer citirani propisi **ne prave razliku** između domaćih i stranih poverioca, niti između domaćih i stranih faktura, kao ni između novčanih potraživanja u dinarima i stranoj valuti, već je bitno samo da je reč o novčanom potraživanju pravnog lica ili preduzetnika, koje se dokazuje fakturam ili drugom odgovarajućom verodostojnom ispravom. Jedini uslov, koji nije izričito propisan, a koji je sastavni deo domaćeg javnog poretka, jeste uzajamnost – **reciprocitet**, dakle priznavanje svojstva verodostojne isprave fakturama domaćih pravnih lica u zemlji poverioca.

Imajući u vidu da Zakon o izvršnom postupku iz 2000. godine nije regulisao pitanje izvršenja na osnovu stranih verodostojnih isprava, dok novi zakon takvu mogućnost izričito isključuje samo u dva slučaja (u članu 253. stav 3. koji važi samo za skraćeni izvršni postupak i u članu 36. stav 2. tačka 5. koji se odnosi samo na strane javne isprave), po našem mišljenju moguće je izvršenje i na osnovu **stranih verodostojnih isprava**, ako su u pitanju isprave nabrojane u članu 36. (osim stranih javnih isprava), dakle na osnovu stranih menica, čekova, bankarskih garancija, akreditiva, a naročito na osnovu **stranih faktura** – računa, pod uslovima **uzajamnosti**, tj. ako naš poverilac na osnovu takve domaće verodostojne isprave može tražiti izvršenje u stranoj zemlji protiv svog dužnika, a iz koje potiče i njegov poverilac u izvršnom postupku pred našim sudom.

⁴ Iz rešenja Višeg trgovinskog suda Pž. 1041/03 od 26. II 2003. godine, objavljenog u biltenu "Sudska praksa trgovinskih sudova", br. 2/2002.

Zato smatramo da treba izmeniti stavove dosadašnje sudske prakse, prema kojima nije bilo moguće izvršenje na osnovu strane fakture kao verodostojne isprave. Jer, između domaće i strane fakture, kao i kamatnog obračuna, nema bitnih razlika, a novi zakon **zabranu** korišćenja stranih verodostojnih isprava predviđa samo **izuzetno** i to u dva slučaja: u članu 253. stav 3. koji važi samo za skraćeni izvršni postupak i u članu 36. stav 2. tačka 5. koji se odnosi samo na starne javne isprave, a izuzeci se moraju **usko tumačiti**.

Izloženi problemi u potpunosti su zadržali aktuelnost, jer je i novi Zakon o parničnom postupku⁵ u članu 453. st. 4. i 5. preuzeo pravilo iz člana 446. st. 4. i 5. ranijeg Zakona o parničnom postupku iz 1977. godine o **odbacivanju tužbe** kada se na osnovu verodostojne isprave može tražiti izvršenje po Zakonu o izvršnom postupku, ako tužilac nije učinio verovatnim postojanje pravnog interesa za izdavanje platnog naloga, a što je sudska praksa proširila i na **redovnu tužbu**.

7. Predlog za izmenu odredaba Zakona o izvršnom postupku o izvršenju na osnovu verodostojne isprave

U članu 54. stav 4. Zakona o izvršnom postupku iz 2000. godine bilo je propisano da kad je **rešenje** o izvršenju na osnovu verodostojne isprave doneseno na osnovu **menice** i **čeka** sa protestom i povratnim računom, ako su oni potrebni za zasnivanje zahteva, **postupak po prigovoru dužnika** nastaviće se kao po prigovoru protiv rešenja o izvršenju donesenog na osnovu **izvršne isprave**. Dakle, u suštini Zakon o izvršnom postupku iz 2000. godine je menici i čeku **dao svojstvo izvršne isprave**.

Slično svojstvo, po našem mišljenju, novi zakon je dao svim verodostojnim ispravama iz člana 253. stav 1. na osnovu kojih se može sprovesti skraćeni izvršni postupak u trgovinskim stvarima, kao što su bankarska garancija “bez prigovora”, neopozivi dokumentarni akreditiv, kao i isprava na kojoj je dužnik svojim potpisom ili pečatom potvrdio visinu i dospelost svoje novčane obaveze (npr. overena privremena ili okončana situacija kod ugovora o građenju).

Na ovaj način, novi zakon je **procesnu situaciju** preokrenuo u **korist poverioca** koji je uredno ispunio svoje obaveze (isporučio robu, izvršio uslugu i sl.), a **izvršni dužnik** je taj koji mora da ulaže prigovor, sa odgovarajućim dokazima.

Smatramo da bi isti efekat bio ostvaren i propisivanjem odredaba o upućivanju dužnika na parnicu, koji bi morao da preuzme **ulogu tužioca** u parnici za nedopustivost izvršenja (sa svim što takva uloga nosi – npr. teret dokazivanja, predumjvljivanje troškova veštačenja i sl.).

U parnici povodom prigovora protiv izvršenja na osnovu verodostojne isprave valjalo bi propisati da **nije dozvoljeno** objektivno ni subjektivno **preinačenje tužbe** (već bi se raspravljalo samo o zahtevu, odnosno obavezi iz rešenja o izvršenju na osnovu verodostojne isprave). S druge strane, valjalo bi **zabraniti** isticanje **kompenzacionog prigovora** i **kompenzacione protivtužbe** u takvim parnicama, što bi takođe doprinelo povećanju efikasnosti postupka.

Takođe, trebalo bi **izričito propisati** da se i **redovna tužba odbacuje**, ukoliko tužilac na osnovu dokaza kojima raspolaže može da traži neposredno izvršenje na osnovu verodostojne isprave, jer je takav stav prihvaćen i u dosadašnjoj sudskoj praksi, ali uz povremena odstupanja.

⁵ “Službeni glasnik RS”, br. 125/2004.

8. Pojam i vrste privremenih mera

Privremena mera kao sredstvo obezbeđenja potraživanja institut je izvršnog postupka – sredstvo obezbeđenja potraživanja. Prema članu 261. novog Zakona o izvršnom postupku kao **sredstva obezbeđenja** mogu se odrediti samo založno pravo na nepokretnim i pokretnim stvarima na osnovu sporazuma stranaka, založno pravo na nepokretnosti na osnovu izvršne isprave, prethodne mere i **privremene mere**. Ista sredstva obezbeđenja bila su predviđena i u članu 226. Zakona o izvršnom postupku iz 2000. godine.

Privremenim merama obezbeđuju se kako novčana, tako i nenovčana potraživanja.⁶

Razlika između ove dve vrste privremenih mera ogleda se u uslovima za njihovo određivanje. Za određivanje privremene mere potrebno je da budu **kumulativno** ispunjena dva uslova, i to: 1. da poverilac učini verovatnim **postojanje svog potraživanja** i 2. da **postoji opasnost** da će naplata, odnosno ostvarenje potraživanja osujetiti ili znatno otežati. **Razlika** između uslova za određivanje privremene mere za obezbeđenje novčanog potraživanja od uslova za određivanje privremene mere za obezbeđenje nenovčanog potraživanja ogleda se u **vrsti opasnosti**.

U prvom slučaju, kada je u pitanju obezbeđenje novčanog potraživanja, traži se postojanje **subjektivne opasnosti**,⁷ što znači **aktivnih radnji** dužnika usmerenih na osujećenje ili otežanje naplate novčanog potraživanja, time što će svoju imovinu, odnosno svoja sredstva otuđiti, prikriti ili na drugi način njima raspolažati – član 299. stav 1. novog Zakona o izvršnom postupku. Međutim, ako se novčano **potraživanje** koje je predmet spora **ima ostvariti u inostranstvu**, prema izričitoj odredbi člana 299. stav 3. tačka 1. novog Zakona o izvršnom postupku, **smatra se da postoji opasnost** od osujećenja potraživanja, pa istu nije potrebno utvrđivati, jer je u pitanju **zakonska pretpostavka**.

Isto pravilo bilo je sadržano i u odredbi člana 252. stavu 3. Zakona o izvršnom postupku iz 2000. godine. Prema tome, stavovi sudske prakse nastali u primeni tog zakona, nisu izgubili aktuelnost posle stupanja na snagu novog Zakona o izvršnom postupku i zato su prikazani u ovom poglavlju.

Pored toga, novi Zakon o izvršnom postupku u članu 299. stav 3. uvodi još tri slučaja kada se smatra da postoji opasnost od osujećenja potraživanja, i to: ako se zbog neispunjenja dospelih obroka izdržavanja protiv izvršnog dužnika već vodio izvršni postupak (tačka 2); ako su zakonske obaveze izvršnog dužnika, kao i njegove **obaveze** utvrđene pravosnažnom odlukom suda i drugog organa **veće od njegovih redovnih prihoda** (tačka 3) i ako je protiv izvršnog dužnika bezuspešno pokušavano izvršenje koje nije uspeo zato što je on **odbio da pruži podatke** o tome gde mu se nalazi imovina, kao i da je u toku ranije vođenih izvršnih postupaka davao **netačne podatke** o svojoj imovini (tačka 4).

Za razliku od privremenih mera za obezbeđenje novčanog potraživanja, u drugom slučaju – kod privremene mere za obezbeđenje **nenovčanog potraživanja** dovoljno je da postoji **objektivna opasnost** da će se inače ostvarenje potraživanja osujetiti ili znatno otežati, koja ne mora da bude povezana sa ponašanjem

⁶ Poznić, Građansko procesno pravo, Beograd, 1987. godina, str. 480.

⁷ Poznić, Građansko procesno pravo, Beograd, 1987. godina, str. 481.

dužnika. U pravnoj teoriji se ističe da je drugi uslov ispunjen ako postoji ma kakva opasnost, a ne samo subjektivna.⁸

Pored toga, prema članu 302. stav 2. novog Zakona o izvršnom postupku privremena mera za obezbeđenje nenovčanog potraživanja može se odrediti i kad poverilac učini verovatnim da je mera potrebna da bi se sprečila upotreba sile ili naстанak nenaknadive štete.

9. Privremena mera za obezbeđenje novčanog potraživanja koje se ima ostvariti u inostranstvu

U dosadašnjoj sudskoj praksi zauzet je stav o uslovima za određivanje privremene mere za obezbeđenje **novčanog** potraživanja koje se ima **ostvariti u inostranstvu**.

Prema stavu prakse, kada se novčano potraživanje, koje je predmet spora, ima ostvariti u inostranstvu, gde se nalazi sedište dužnika, **smatra se da postoji opasnost** od osujećenja potraživanja kao uslov za određivanje privremene mere, pa istu nije potrebno utvrđivati jer je u pitanju **zakonska pretpostavka**, pa sud u tom slučaju može zabraniti dužniku da otuđi ili optereti nepokretnost koja se nalazi u inostranstvu.

U obrazloženju ovog stava navedeno je da je sud usvojio predlog za određivanje privremene mere kojom je **zabranio** tuženom dužniku da **otuđi ili optereti svoju nepokretnost** i to halu koja se nalazi u krugu fabrike ZDP "B..." u Zvorniku, na nepokretnosti upisanoj u zk. ul. br. 5426 K.O. Zvornik, jer je našao da su **ispunjeni uslovi** iz člana 252. st. 1. i 3. Zakona o izvršnom postupku ("Službeni list SRJ", br. 28/2000 i 73/2000). Navedenom zakonskom odredbom predviđeno je da se privremena mera za obezbeđenje **novčanog** potraživanja može odrediti ako je poverilac učinio verovatnim **postojanje potraživanja** i opasnost da će bez takve mere dužnik **osujetiti** ili znatno otežati **naplatu potraživanja**, time što će svoju imovinu, odnosno svoja sredstva otuđiti, prikriti ili na drugi način njima raspolagati. Dakle, za određivanje privremene mere potrebno je da **kumulativno** budu ispunjena dva uslova, i to: 1. da je poverilac učinio verovatnim **postojanje potraživanja** i 2. da je poverilac učinio verovatnim postojanje **opasnosti od osujećenja** naplate potraživanja. U konkretnom slučaju, po oceni suda, **ispunjen je prvi uslov**, jer je poverilac **učinio verovatnim postojanje potraživanja**, s obzirom da je za to priložio relevantne dokaze iz kojih se vidi da je tužilac bio u poslovnom odnosu sa tuženim, te da je u svojstvu špeditera imao troškove prilikom organizacije otpreme robe kroz Mađarsku i Jugoslaviju, usled angažovanja stranog podšpeditera, i to u iznosu od 534.101,90 USD, koliko i potražuje u ovom sporu. Kako se u konkretnom slučaju novčano **potraživanje** koje je predmet spora **ima ostvariti u inostranstvu**, jer je sedište tuženog dužnika u Zvorniku, Republika Srpska (Bosna i Hercegovina), to se prema izričitoj odredbi člana 252. stava 3. Zakona o izvršnom postupku, **smatra da postoji opasnost** od osujećenja potraživanja, pa istu nije potrebno utvrđivati, jer je u pitanju **zakonska pretpostavka**. Kako su u konkretnom slučaju ispunjeni uslovi iz člana 252. stav 1. i 3. Zakona o izvršnom postupku iz 2000. godine, sud je odredio predloženu privremenu meru na osnovu ovlašćenja iz člana 278. stav 1. ZPP, jer je u članu 253. stav 1. tačka 2. Zakona o izvršnom po-

⁸ Poznić, Građansko procesno pravo, Beograd, 1987. godina, str. 481.

stupku iz 2000. godine propisano da se radi obezbeđenja novčanog potraživanja može odrediti svaka mera kojom se postiže svrha takvog obezbeđenja, a naročito **zabrana dužniku da otuđi ili optereti svoje nepokretnosti** ili stvarna prava koja su na nepokretnosti upisana u javnu knjigu u njegovu korist, uz **upis te zabrane u javnu knjigu**, a imajući u vidu visinu novčanog potraživanja koje je predmet spora.⁹

Ista **zakonska pretpostavka** o postojanju opasnosti ako se novčano potraživanje koje je predmet spora **ima ostvariti u inostranstvu**, sadržana je u izričitoj odredbi člana 299. stav 3. tačka 1. novog Zakona o izvršnom postupku. Takođe, ista vrsta privremene mere – **zabrana izvršnom dužniku da otuđi ili optereti svoje nepokretnosti**, uz upis te zabrane u javnu knjigu, sada je predviđena u članu 300. stav 1. tačka 2. novog Zakona o izvršnom postupku. Prema tome, izloženi stav sudske prakse nastale u primeni ranijeg zakona nije izgubio aktuelnost posle stupanja na snagu novog Zakona o izvršnom postupku.

10. Parnica pred stranim sudom kao razlog za prekid postupka pred domaćim sudom

U istom sporu postavilo se i procesno pitanje od kakvog je uticaja **ranije pokrenuta parnica** između istih stranaka o istom zahtevu pred inostranim sudom na tok postupka pred domaćim sudom, pa je domaći sud zauzeo stav da parnica pred stranim sudom može biti samo **razlog za fakultativni prekid postupka** pred domaćim sudom.

Prema stavu prakse, ako je u toku spor pred **stranim sudom** u istoj stvari između istih stranaka, domaći sud **neće odbaciti tužbu**, već će prekinuti postupak **na zahtev stranke**, a nastavak zavisi od rezultata suđenja pred stranim sudom, pa tek ako pravosnažna presuda stranog suda bude pravosnažno priznata, tužba pred domaćim sudom će se odbaciti, a u suprotnom biće nastavljen postupak pred domaćim sudom.

U obrazloženju ovog stava istaknuto je da je protiv rešenja o određivanju privremene mere ovog suda P. br. 3967/2001. od 28. XI 2001. godine, i rešenja ovog suda pod istim brojem od 11. XII 2001. godine, tuženi "A..." D.O.O. u Zvorniku, izjavio je prigovor, u kojem je naveo da su pobijana rešenja doneta potpuno nezakonito, s obzirom da je doneto od strane veća **u parnici** koja uopšte **nije mogla da se vodi pred ovim sudom**. Istakao je da je po osnovu **istog pravnog odnosa** tužilac 1999. godine, **pokrenuo postupak** kod Osnovnog suda u Zvorniku, predlogom za izvršenje na osnovu verodostojne isprave, koji je preveden u privredni spor i u istom sudu se sada vodi pod brojem Ps. 105/2001. Navedeni spor još nije okončan. Prema tome, po navodu dužnika, sud je trebalo primenom člana 288. stav 2. Zakona o parničnom postupku (iz 1977. godine) da **odbaci tužbu**, jer u istoj stvari **već teče parnica**, te je donošenjem ovih privremenih mera i zakazivanjem ročišta počinio apsolutno bitnu povredu parničnog postupka, u smislu odredbe člana 354. stav 2. tačka 11. Zakona o parničnom postupku (iz 1977. godine), pa je prema tome navedeno rešenje nezakonito u celini. Pored toga, isto rešenje je nezakonito jer sud može da donese odluku o određivanju privremene mere na imovini tuženog na teritoriji SRJ, a **ne na teritoriji strane zemlje**. Predložio je da sud usvoji navedeni prigovor i ukine pobijano rešenje. Odlučujući o prigovoru tuženog, veće trojice

⁹ Iz rešenja Trgovinskog suda u Beogradu, P.3967/01 od 11. XII 2001. godine.

sudija ovog suda našlo je da je **prigovor neosnovan**, a iz sledećih razloga: Naime, prema odredbama Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja ("Službeni list SFRJ", br. 43/82, 72/82, "Službeni list SRJ", br. 46/96), propisano je da će sud Savezne Republike Jugoslavije **prekinuti postupak na zahtev stranke**, ako je u toku spor pred stranim sudom u istoj stvari između istih stranaka (nezavisno od njihove stranačke uloge), i to ako je prvo pred stranim sudom pokrenut postupak u istoj stvari, ako za taj spor ne postoji isključiva nadležnost suda Savezne Republike Jugoslavije, i ako postoji faktička uzajamnost. Iz smisla odredbe Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja proizilazi da se **tužba** pred ovim sudom kao sudom Savezne Republike Jugoslavije, **ne odbacuje** i da parnica i dalje teče, i da će njen eventualni nastavak zavisiti od rezultata suđenja pred stranim sudom, u konkretnom slučaju pred Osnovnim sudom u Zvorniku. Tek ako pravosnažna presuda stranog suda (Osnovnog suda u Zvorniku), bude pravosnažno **priznata**, tužba pred ovim sudom kao sudom SRJ će se odbaciti, a u suprotnom postupak pred ovim sudom će se nastaviti. Zato je imajući u vidu odredbu člana 86. stav 1. Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja, sud našao da prigovor tuženog nije osnovan, te je isti odbio, u smislu člana 53. stav 1. Zakona o izvršnom postupku (iz 2000. godine).¹⁰

11. Prekid postupka pred domaćim sudom na zahtev stranke

Izloženi stav sudske prakse zasniva se na tome što tek **priznanjem** strane sudske odluke dolazi do **inkorporacije** te odluke u **domaći pravni poredak**, a time i do njenog dejstva kao presuđene stvari (*res iudicata*) u smislu člana 346. stav 2. novog Zakona o parničnom postupku, u kome je propisano da sud tokom celog postupka po službenoj dužnosti pazi da li je stvar pravosnažno presuđena, i ako utvrdi da je parnica pokrenuta o zahtevu o kome je već pravosnažno odlučeno, odbaciće tužbu.

Ista odredba o presuđenoj stvari bila je sadržana u članu 333. stav 2. Zakona o parničnom postupku iz 1977. godine, koji je važio u vreme donošenja navedene sudske odluke, iz čega proizilazi da je izloženi stav sudske prakse i sada aktuelan.

Dakle, **parnica pred sudom strane države** nema isti procesni značaj kao parnica pred drugim sudom u istoj državi, tj. **nema značaj litispendencije**, pa ne predstavlja procesnu smetnju za vođenje parnice pred domaćim sudom, niti razlog za odbacivanje tužbe u smislu člana 197. stav 3. i člana 279. tačka 3. novog Zakona o parničnom postupku, dakle odmah **po prethodnom ispitivanju tužbe**.

Zakon o parničnom postupku iz 1977. godine tok parnice o istom zahtevu među istim strankama definisao je kao procesnu smetnju na isti način u članu 194. stav 2., ali je u članu 288. stav 2. odbacivanje tužbe zbog litispendencije dozvoljavao najranije na pripremnom ročištu.

Primena citiranih propisa u sporovima sa inoelementom isključena je posebnim propisom i to odredbom člana 80. Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja ("Sl. list SFRJ", br. 43/82, 72/82, "Sl. list SRJ", br. 46/96) u kome je propisano da će sud Savezne Republike Jugoslavije **prekinuti postupak na zahtev stranke** ako je u toku spor pred stranim sudom u istoj pravnoj stvari i između istih stranaka, i to: ako je prvo pred stranim sudom pokrenut postupak po odnosnom sporu; ako je u pitanju spor za čije suđenje ne postoji isključiva nadležnost suda Save-

¹⁰ Iz rešenja Trgovinskog suda u Beogradu, Ipv.(P)-24/02 od 10. IV 2002. godine.

zne Republike Jugoslavije; ako postoji uzajamnost. Ako do zaključenja glavne rasprave ni jedna parnična stranka **nije** stavila zahtev za **prekid postupka**, u smislu citiranog propisa, domaći sud postupak može sprovesti do kraja, zaključiti raspravu i doneti presudu, a tuženikov prigovor litispendencije odbiti kao neosnovan.

O odnosu litispendencije i parnice pred stranim sudom zauzet je takav pravni stav i u praksi najviših sudskih instanci: "Tužba pred sudom Savezne Republike Jugoslavije **ne odbacuje se** zbog toga što je između istih stranaka u istoj stvari pred stranim sudom u toku ranije pokrenuti postupak, nego se na zahtev stranke postupak prekida."¹¹

12. Parnica pred sudom strane države i litispendencija

Isti stav o odnosu parnice pred sudom strane države i litispendencije zauzet je u aktuelnoj praksi viših sudskih instanci.

Prema stavu prakse, parnica između istih stranaka o istom zahtevu koja se vodi pred sudom strane države, nema isti procesni značaj kao parnica pred drugim sudom u istoj državi, tj. **nema značaj litispendencije**, pa ne predstavlja procesnu smetnju za vođenje parnice, niti razlog za odbacivanje tužbe na pripremnom ročištu u smislu člana 194. stav 2. i člana 288. stav 2. Zakona o parničnom postupku (iz 1977. godine). Navedenim odredbama odgovaraju odredbe iz člana 197. stav 3. i člana 279. tačka 3. novog Zakona o parničnom postupku, s tim što je sada sud ovlašćen da odbaci tužbu zbog litispendencije odmah po prethodnom ispitivanju tužbe.

U konkretnom slučaju, pobijanom presudom u stavu prvom izreke **odbijen** je tuženikov **prigovor litispendencije**, a u stavu drugom **obavezan** je tuženi da plati tužiocu 541.101,90 USD na ime glavnog duga, sa domicilnom kamatom od 31. XII 1998. godine do isplate. U razlozima žalbe tuženi navodi da su u prvostepenom postupku povređene odredbe parničnog postupka. Tuženi **smatra da postoji litispendencija** jer parnicu koja se između istih stranaka, o istom zahtevu vodi pred Osnovnim sudom u Zvorniku u Republici Srpskoj, ne treba tretirati kao parnicu u inostranstvu. Tuženi ističe da se radi o **jednom pravnom sistemu**, jer su Republika Srpska i Srbija potpisale ugovor o specijalnim vezama, po kome se u oblasti pravosuđa reguliše postupanje sudova. Ističe da se ne radi o odvojenim pravnim sistemima različitih država. **Žalba nije osnovana**. Tuženi je osporavao tužbeni zahtev tužioca, ističući **prigovor litispendencije**, jer se pred Osnovnim sudom u Zvorniku između istih stranaka **već vodi parnica** o istom zahtevu. Tuženi smatra da zbog postojanja parnice pred drugim sudom ne postoje procesne pretpostavke za vođenje ovog spora, pa je u odgovoru na tužbu između ostalog naveo da neće da ulazi u meritum spora. Pravilno je postupio prvostepeni sud kada je odbio tuženikov prigovor litispendencije jer parnica pred sudom strane države nema isti procesni značaj kao parnica pred drugim sudom u istoj državi, tj. **nema značaj litispendencije** i ne predstavlja procesnu smetnju za vođenje ove parnice, niti razlog za odbacivanje tužbe u smislu člana 194. stav 2. i člana 288. stav 2. Zakona o parničnom postupku (iz 1977. godine), na koje se tuženi pozivao u toku spora pred prvostepenim sudom. Primena citiranih propisa u sporovima sa **ino-elementom je isključena** posebnim propisom i to odredbom člana 80. Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih ze-

¹¹ Iz rešenja Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1408/95 od 19. IV 1994. godine – objavljeno u Biltenu sudske prakse Vrhovnog suda Srbije br. 2/95)

malja (“Sl. list SFRJ”, br. 43/82, 78/82, “Sl. SRJ”, br. 46/96), u kome je propisano da će sud Savezne Republike Jugoslavije **prekinuti postupak na zahtev stranke**, ako je u toku spor pred stranim sudom u istoj pravnoj stvari i između istih stranaka, i to: ako je **prvo pred stranim sudom pokrenut postupak** po odnosnom sporu, ako je u pitanju spor za čije suđenje **ne postoji isključiva nadležnost** suda Savezne Republike Jugoslavije i ako **postoji uzajamnost**. U konkretnom slučaju, do zaključčenja glavnih rasprave ni jedna parnična stranka **nije stavila zahtev za prekid postupka** u smislu citiranih propisa, pa je pravilno postupio prvostepeni sud kada je postupak sproveo do kraja, zaključio raspravu i doneo prvostepenu presudu, a tuženikov prigovor litispendencije odbio kao neosnovan. Neosnovano tuženi u žalbi ističe da se u konkretnom slučaju radi o osnovanom prigovoru litispendencije. Prvostepeni sud je u konkretnom slučaju pravilno primenio Zakon o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja, u čijem članu 1. stav 2. je propisano da ovaj zakon sadrži i **pravila o nadležnosti** sudova i drugih organa Savezne Republike Jugoslavije za raspravljanje imovinskih odnosa s **međunarodnim elementom, pravila postupka** i pravila za priznanje i izvršenje stranih sudskih i arbitražnih odluka.

Sem toga, u članu 2. stav 1. Ustava Savezne Republike Jugoslavije (“Službeni list SRJ”, br. 1/92, 34/92 i 29/00) propisano je da Saveznu Republiku Jugoslaviju sačinjavaju Republika Srbija i Republika Crna Gora, kao **republike članice**, iz čega proizilazi da Republika Srpska nije članica Savezne Republike Jugoslavije, odnosno da Osnovni sud u Zvorniku nije sud Savezne Republike Jugoslavije, niti deo njenog pravosudnog sistema.¹²

13. Značaj parnica pred sudovima u Republici Srpskoj

Dakle, iz izloženih stavova sudske prakse proizilazi zaključak da se ne može prihvatiti mišljenje da postoji litispendencija, niti da parnicu koja se između istih stranaka o istom zahtevu vodi pred Osnovnim sudom u Zvorniku u Republici Srpskoj treba tretirati kao parnicu u inostranstvu.

Takva mišljenja zasnivaju se na argumentaciji da je Republika Srpska potpisala sa Srbijom ugovor o specijalnim vezama po kome se u oblasti pravosuđa reguliše postupanje sudova kao da se radi tako reći **o jednom pravnom sistemu**, a ne o odvojenim pravnim sistemima različitih država. Takođe, prihvatanjem takvog mišljenja, ne bi bilo mesta primeni Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja, prilikom odbijanja prigovora litispendencije.

Međutim, prema stavu prihvaćenom u aktuelnoj sudskoj praksi, “ugovor o specijalnim vezama” na koji se pozivaju zagovornici suprotnog mišljenja, ne reguliše sukob nadležnosti u sporovima sa inoelementom, već je ta materija regulisana **Zakonom o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja** (“Službeni list SFRJ”, br. 43/82, 72/82, “Službeni list SRJ”, br. 46/96) koji je i primenjen u opisanom konkretnom slučaju. U članu 1. stav 2. propisano je da ovaj zakon sadrži **pravila o nadležnosti sudova** i drugih organa **Savezne Republike Jugoslavije** za raspravljanje imovinskih odnosa s međunarodnim elementom, **pravila postupka** i pravila za priznanje i izvršenje stranih sudskih i arbitražnih odluka.

U članu 2. stav 1. Ustava Savezne Republike Jugoslavije (“Službeni list SRJ”, br. 1/92, 34/92 i 29/00) propisano je da Saveznu Republiku Jugoslaviju sa-

¹² Iz presude Višeg trgovinskog suda u Beogradu, Pž. 6734/02 od 12. VI 2003. godine

činjavaju Republika Srbija i Republika Crna Gora, kao **republike članice**. Dakle, Republika Srpska **nije članica** Savezne Republike Jugoslavije, a Osnovni sud u Zvorniku nije sud Savezne Republike Jugoslavije, a time ni deo njenog pravosudnog sistema, pa se na pitanje litispendencije ima primeniti odredba člana 80. **Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja** ("Službeni list SFRJ", br. 43/82, 72/82, "Službeni list SRJ", br. 46/96) u kome je propisano da će sud Savezne Republike Jugoslavije prekinuti postupak **na zahtev stranke** ako je u toku spor pred stranim sudom u istoj pravnoj stvari i između istih stranaka, i to: ako je prvo pred stranim sudom pokrenut postupak po odnosnom sporu; ako je u pitanju spor za čije suđenje ne postoji isključiva nadležnost suda Savezne Republike Jugoslavije i ako postoji uzajamnost.

Ako do zaključenja glavne rasprave ni jedna parnična stranka **nije stavila zahtev za prekid postupka**, sud ne može prekinuti postupak po službenoj dužnosti, jer za to nema zakonskog utemeljenja.

Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora¹³ u članu 5. na sličan način reguliše pitanje članstva, tako što propisuje da teritoriju Srbije i Crne Gore čine **teritorije država** članica Srbije i Crne Gore, što znači da izloženi stav sudske prakse nije izgubio aktuelnost.

14. Isključiva nadležnost domaćeg suda za brisanje hipoteke kao stvarnog prava na nepokretnosti, privremena mera i arbitražna klauzula

U dosadašnjoj sudskoj praksi zauzet je stav o **isključivoj nadležnosti** domaćeg suda za **brisanje hipoteke** kao stvarnog prava na nepokretnosti, privremenoj meri i arbitražnoj klauzuli, prilikom davanja odgovora na sledeće pitanje:

Stranke u sporu su domaće pravno lice-tužilac i inostrano pravno lice sa sedištem u inostranstvu, zaključile su ugovor o **zajedničkom ulaganju** kojim se inostrano pravno lice obavezalo da izvrši investiciona ulaganja u domaće pravno lice u određenom iznosu i po osnovu tog ulaganja postane **srazmerni vlasnik** domaćeg pravnog lica, srazmerno procenjenoj vrednosti domaćeg pravnog lica i visini investicionih ulaganja u njega. Inostrano pravno lice je samo delimično izvršilo ugovornu obavezu i na žiro-račun domaćeg pravnog lica uplatilo oko 10% ugovorene obaveze po osnovu investicionog ulaganja. Stranke su ugovorile da domaće pravno lice inostranom pravnom licu izda obezbeđenje u vidu **hipotekarnog-založnog prava** na nepokretnoj imovini domaćeg pravnog lica u visini ulaganja na koje se inostrano pravno lice obavezalo. Domaće pravno lice je izvršilo ugovornu obavezu, dalo hipotekarnu-založnu izjavu na osnovu koje je inostrano pravno lice **upisano** kao hipotekarni-založni poverilac u teretnom C listu nepokretnosti domaćeg pravnog lica u visini novčanih ulaganja na koja se ugovorom obavezalo inostrano pravno lice. Zemljišno knjižni sud je proveo hipotekarnu izjavu i uknjižio inostrano pravno lice kao hipotekarnog-založnog poverioca na isnos na koji je ugovorom obavezao. Inostrano pravno lice je ugovor izvršilo u srazmeri od svega 10%, a prošli su svi rokovi za izvršenje ugovora, a u zemljišnoj knjizi je upisan kao hipotekarni poverilac i za devet desetina iznosa iz ugovora koji nije izvršio. Stranke su za slučaj spora ugovorile **primenu domaćeg prava i nadležnost** za re-

¹³ "Službeni list Srbije i Crne Gore", br. 1/2003.

šavanje spora **spoljnotrgovinske arbitraže** pri Privrednoj komori SRJ sada Državne zajednice Srbija i Crna Gora. Domaće pravno lice je kao tužilac podnelo tužbu protiv inostranog pravnog lica kojom traži da se utvrdi da je **raskinut ugovor** između stranaka i da se odredi **privremena mera brisanjem uknjiženog hipotekarnog založnog prava** u korist hipotekarnog poverioca – inostranog pravnog lica, sada u sporu tuženog. Tužba je podneta trgovinskom sudu po sedištu domaćeg pravnog lica na čijem području se nalaze i nepokretnosti domaćeg pravnog lica. Procesno pitanje je da li je trgovinski sud kome je tužba upućena nadležan da sudi po tužbi i predlogu za određivanje privremene mere?

Prema odgovoru datom u sudskoj praksi, nastala procesna situacija rešava se na osnovu odredbi Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja ("Službeni list SFRJ", br. 43/82, 72/82 i "Službeni list SRJ", br. 46/96). Stranke za slučaj spora nisu ugovorile nadležnost suda po sedištu inostranog pravnog lica. Čak i da su takvu nadležnost ugovorile ona u smislu odredbe člana 49. pomenutog zakona **ne bi proizvodila pravno dejstvo** jer se stranke mogu sporazumeti o nadležnosti stranog suda samo ako je u pitanju spor za koji postoji po odredbama pomenutog zakona ili drugog saveznog zakona **isključiva nadležnost** suda naše državne zajednice. Članom 56. ovog zakona određeno je da isključiva nadležnost suda državne zajednice postoji u sporovima o pravu svojine i drugim **stvarnim pravima na nepokretnostima** ako se nepokretnosti nalaze na teritoriji državne zajednice.

Predlogom za određivanje privremene mere tužilac traži **brisanje upisanog hipotekarnog-založnog prava** konstituisanog u korist tuženog inostranog pravnog lica kao hipotekarnog poverioca. Hipotekarno-založno pravo spada u **druga stvarna prava** na nepokretnostima iz pomenute odredbe člana 56. Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja. Pri tome, nije od značaja što tužilac tužbenim zahtevom nije opredelio brisanje uknjiženog hipotekarnog prava u korist tuženog nego se opredelio da to uradi predlogom za određivanje privremene mere. Procesno je pravo tužioca da izabere pravni put putem koga će ostvariti svoje pravo brisanja uknjiženog hipotekarnog prava.

U konkretnoj situaciji postoje procesni uslovi iz člana 46. stav 1. Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja za **zasnivanje nadležnosti suda državne zajednice** iako tuženi nema sedište na teritoriji te državne zajednice jer je u pitanju **isključiva nadležnost** mesno i stvarno nadležnog suda naše državne zajednice.

Ugovaranjem za slučaj spora nadležnosti spoljnotrgovinske arbitraže pri privrednoj komori stranke su izrazile želju da za slučaj spora postupa nadležni domaći organ. Tužilac se umesto za ugovorenu nadležnost arbitraže opredelio za nadležnost mesno i stvarno nadležnog domaćeg suda. To je njegovo procesno pravo. Po tužbi mora da se postupa sve dok tuženi u sporu **ne prigovori** stvarnoj nadležnosti suda kome je tužba upućena **tražeći da u sporu odlučuje ugovorena arbitraža**. Dakle, sve dok tuženi ne podnese ovaj prigovor sud mora da radi po tužbi, a ako podnese prigovor sud će **tužbu odbaciti**. Sledstveno iznetom, za postupanje po tužbi i predlogu za određivanje privremene mere nadležan je sud kome je tužba upućena i on po njoj mora da postupa sve do eventualno istaknutog prigovora tuženog na nadležnost suda s pozivom na ugovorenu nadležnost arbitraže.¹⁴

¹⁴ Odgovor utvrđen na sednici Odeljenja za privredne sporove Višeg trgovinskog suda od 10. X 2003. godine, objavljen u biltenu "Sudska praksa trgovinskih sudova", br. 3/2003, str. 27-29.

Izloženi stav sudske prakse zasniva se na odredbama trideset i prve glave (čl. 468a-487) Zakona o parničnom postupku iz 1977. godine, kojim se uređuje postupak pred izbranim sudovima, a koje **važe** i posle stupanja na snagu novog Zakona o parničnom postupku.¹⁵ U članu 473. stav 1. Zakona o parničnom postupku iz 1977. godine propisano je da ako su stranke za rešavanje određenog spora **ugovore****rile nadležnost izbranog suda**, sud kome je podnesena tužba u istom sporu i među istim strankama na **prigovor** tuženog oglasiće se nenadležnim, ukinuće sprovedene radnje u postupku i odbaciće tužbu. Prigovor postojanja **arbitražne klauzule** tuženi može staviti najdocnije na pripremnom ročištu, a ako se pripremno ročište ne održava, onda na glavnoj raspravi pre nego što se upusti u raspravljanje o glavnoj stvari (stav 2).

¹⁵ "Službeni glasnik RS", br. 125/2004.